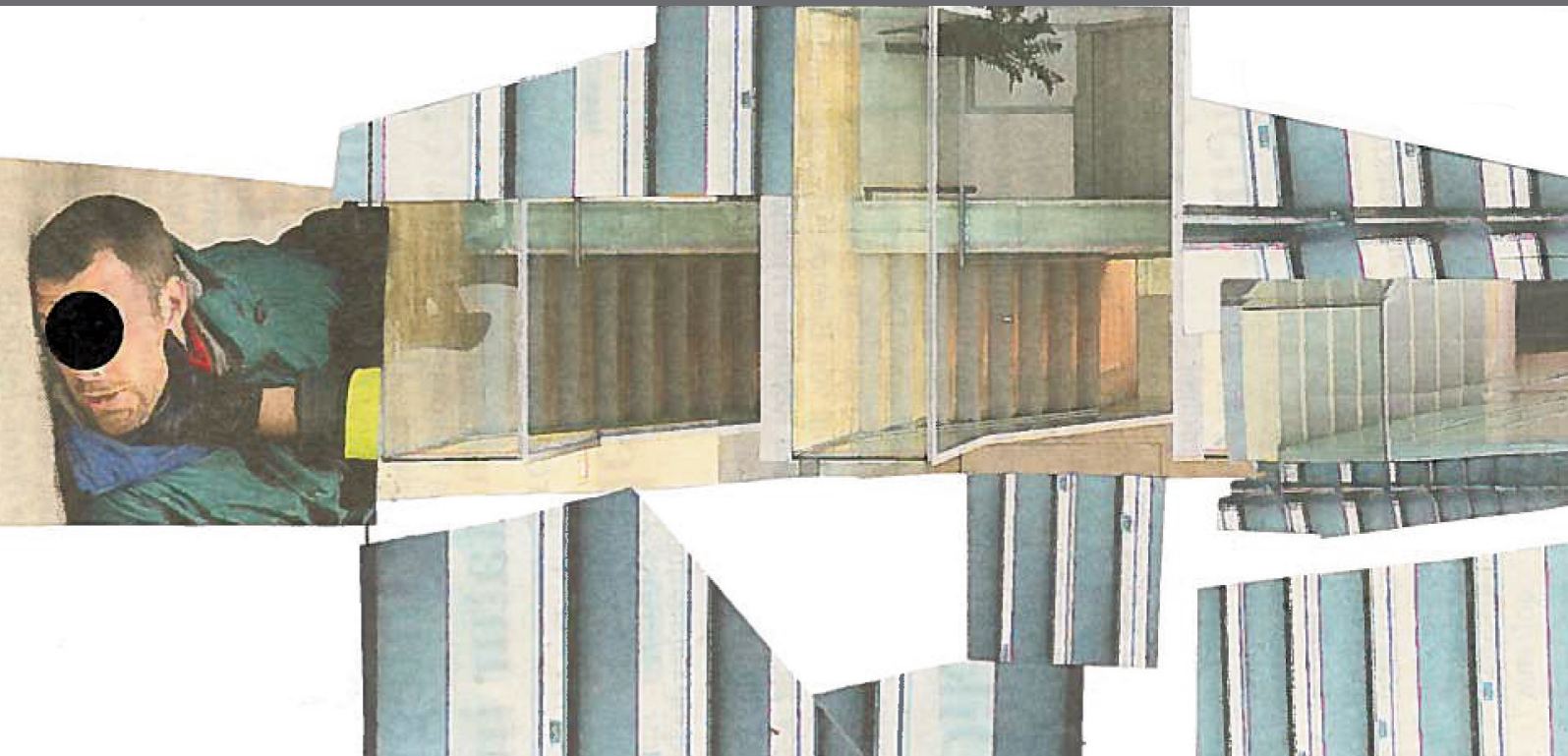

NORDISK ARKITEKTURFORSK- NING

NORDIC JOURNAL OF ARCHITECTURAL RESEARCH

1.2011

- Second homes - another life in another Suburbia
- Det urbanas syntax
- Building a culture of doctoral scholarship in architecture and design
- Bokanmeldelser

NORDISK ARKITEKTURFORSKNING
NORDIC JOURNAL OF ARCHITECTURAL RESEARCH

NORDISK FORENING FOR ARKITEKTURFORSKNING/
NORDIC ASSOCIATION OF ARCHITECTURAL RESEARCH

Redaksjon/Editorial board

Eivind Kasa (Sjefsredaktør/Editor-in-Chief)

Grafisk form/Grafic work

GRAFOLIO Ole Tolstad - www.tolstad.com

Redaksjonens adresse/Editorial adress

Nordisk Arkitekturforskning
Fakultet for arkitektur og billedkunst, NTNU
Eivind Kasa, Editor-in-Chief
Alfred Getz vei 3
7491 Trondheim
tel (+47) 73 59 50 07
www.arkitekturforskning.net

Epost/Email

nordark@ab.ntnu.no

Omslag/Cover design and illustration

Alex Booker and Jostein Kirkerud, NTNU

©The authors and Nordic Journal of Architectural Research

ISBN 978-82-92880-08-1

Print

Fagtrykk Trondheim AS
April 2012

Miljøfyrtårn®

Adresse/Address

Magnus Rönn, Arkitekturskolan, KTH, 100 44 Stockholm, Sverige

Styrelsen/Board

President: Magnus Rönn - magnus.ronn@arch.kth.se
Vice president: Rolf Johansson - rolf.johansson@slu.se
Kassör: Madeleine Granvik - madeleine.granvik@slu.se

Övriga styrelseledamöter/Other board members

Claus Beck Danielsson, Danmark
Anne Elisabeth Toft, Danmark
Martin Espensen, Danmark
Kaare Eriksen, Danmark
Eivind Kasa, Norge
Trond Haug, Norge
Gro Lauland, Norge
Emma Nilsson, Sverige
Karin Grundström, Sverige
Minna Chudoba, Finland
Anna-Majja Ylimaula, Finland
Saari Hirvonen-Kantola, Finland
Henrik Reeh, Danmark [Suppleant]

TIDSKRIFTEN/THE JOURNAL

Chefsredaktörer från 2011 för Nättidskriften Nordisk Arkitekturforskning/
Chief editors for 2011 the web based Nordic Journal of Architectural Research:
Madeleine Granvik - madeleine.granvik@slu.se
Claus Bech-Danielsen - cbd@asbi.dk

Nordisk Arkitekturforskning övergår 2012 till en nätbaserad tidskrift/
The Nordic Journal of Architectural Research will, in 2012, make a transition to an online journal.
Papers to the Journal shall be sent to: Trond Haug - trond.haug@intef.no

SUBSCRIPTIONS

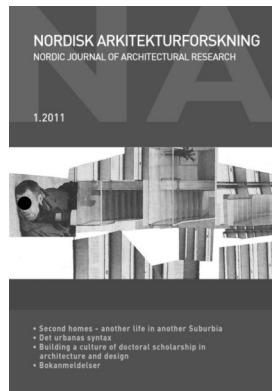
The subscription for 2012 is as follows:
Student/graduate students: 250 SEK, 205 DKK, 225 NOK, 27.5 Euro
Individuals: 350 SEK, 290 DKK, 320 NOK, 38.5 Euro
Institutions: 3 500 SEK, 2900, DKK, 3200 NOK, 385 Euro

It is essential that subscribers inform about their email adress when pay.
It is necessary to get Accessing journal.

NORDISK ARKITEKTURFORSKNING

NORDIC JOURNAL OF ARCHITECTURAL RESEARCH

1.2011

Innhold: Vol. 23, No 1.2011

NORDISK ARKITEKTURFORSKNING – NORDIC JOURNAL OF ARCHITECTURAL RESEARCH

		<u>VITENSKAPELIGE ARTIKLER</u>
CLAUS BECH-DANIELSEN AND KIRSTEN GRAM-HANSEN	7	Second homes – another life in another Suburbia A study on architectural design and cultural ideals related to Danish “summerhouses”
SARA WESTIN	23	Det urbanas syntax
		<u>FORUMARTIKLER</u>
FREDRIK NILSSON OG HALINA DUNIN-WOYSETH	41	Building a culture of doctoral scholarship in architecture and design. A Belgian-Scandinavian case
		<u>BOKANMELDELSER</u>
CATHARINA DYRSSEN	57	Emma Nilsson: Arkitekturens kroppslighet. Staden som terräng
JON PLØGER	60	Hilde Haslum: Det socio-spatiale og byen

Det urbanas syntax

Sara Westin

Nordic Journal of Architectural Research
Volume 23, No 1, 2011, 17 pages
Nordic Association for Architectural Research
Sara Westin
Institute for Housing and Urban Research (IBF), Uppsala University

Abstract:

"The syntax of urbanity"
Within the social sciences there are frequent discussions about "the urban". Nevertheless, the concept is seldom given any precise definition. This raises a range of questions. What does "the urban" mean? What is its opposite? And above all: how does "the urban" relate to "the city"? Within the architectural discipline ambitious research on these matters is being done. The theory of space syntax, developed by professor Bill Hillier, brings innovative insights about the relation between the life of the city, on the one hand, and the form of the city, on the other. The aim of this article is therefore to discuss this theory from a social scientific perspective. What are the advantages and problems of Hillier's

operationalization of "the urban"? The article concludes by defining "the urban" as a "thing/not-thing" – a paradoxical definition, which stresses the need of a perpetual shifting of perspective if we are to understand "the urban" as the multidimensional phenomenon it is.

Keywords:

Urbanity, form and process, space syntax, social sciences, inference problem, thing/not-thing, dialectics, paradox, Hillier, Marcus, Lefebvre, Olsson, Nietzsche

Inom den samhällsvetenskapliga forskningen talas det ofta om "det urbana". Någon tydlig definition av begreppet ges däremot sällan. Detta väcker en rad frågor: Vad betyder det urbana? Vad är det urbanas motsats? Och framförallt: vilken är det urbanas relation till "staden"? Inom arkitekturdisciplinen pågår ett ihärdigt arbete med att besvara dessa frågor; den av Bill Hillier utvecklade space syntax-teorin tillför innovativa insikter om relationen mellan stadens liv, å den ena sidan, och stadens form, å den andra. Syftet med artikeln är därför att diskutera teorin utifrån ett samhällsvetenskapligt perspektiv och härigenom argumentera för varför det urbana kan förstås som inget annat än ett "ting/icke-ting".

"To think is to identify and to identify is to categorize. To categorize is to fetter. Not to categorize is to tear the world asunder." (Olsson 1980:36b.)

Vad är "det urbana"? Är det ett ting? Är det något som existerar där ute, i form av materiella objekt som du och jag kan se och peka på? Eller är det ett icke-ting? Det vill säga något som först och främst finns *mellan* människor såväl som *mellan* människor och ting och som därmed subsisterar i vårt medvetande – som flyter runt och som inte låter sig fångas på annat sätt än via språket? Låt oss anta att det förhåller sig på det sistnämnda sättet, att det urbana är ett begrepp som betecknar det komplexa nät av sociala relationer som kan sammanfattas i ordet *stads/liv*. Med andra ord har vi att göra med ett socialt och mentalt fenomen, som med Henri Lefebvres (1991:101) hjälp kan beskrivas med orden möte, samling, samtidighet. En social, kulturell och funktionell mångfald är vidare något som generellt förknippas med det urbana.¹

Emellertid finns det en fara med denna kategorisering av det urbana som ett icke-ting, då den låter påskina att det rör sig om ett självständigt väsen som svävar fritt oberoende av sina materiella förutsättningar. I själva verket förhåller det sig på det motsatta sättet; det urbana är en delikat och ömtålig kvalitet, som är ytterst beroende av stadens fysiska struktur. Finns inte förutsättningarna för möte, samling, samtidighet uteblir stadslivet – ett faktum som inte minst efterkrigstidens stadsplanering gjort oss väl medvetna om. Staden kan därför ses som ett slags sociomateriellt handlingsfält, i och med att den fysiska miljön möjliggör eller

omöjliggör mänskliga handlingar (Østerberg 1990; 2000).

En fråga som följer av detta resonemang, och som tillika utgör temat för denna text, är: Vilket samband har då det urbana, detta liv, med de fysiska objekt – hus, trottoarer, torg – vilka tillsammans utgör den byggda miljö vi i dagligt tal vanligtvis refererar till som "stad" (Lefebvre 1982)? Hur ser denna relation ut, den som etymologiskt representeras av det bindestreck som döljer sig i själva ordet *stads-liv*? På vilket sätt betingar fältet handlingarna, det materiella det sociala, staden livet? Dessutom: Är det överhuvudtaget fråga om en kausalitet och vad kommer i så fall först – rummet eller de sociala processerna?

Dessa svåra och till synes eviga frågor för oss rakt in i kulturgeografins kärna – till frågan om form och process och relationerna däremellan. I regel intresserar sig samhällsvetenskaperna för det urbana – det vill säga för staden som ett komplext system av mänsklig aktivitet och interaktion, medan morfologiska discipliner studerar staden – en samling byggnader sammankopplade av rummet (Nylund 2001; Madanipour 1996). Man skulle kunna formulera det så att det är fråga dels om en social stad, dels om en fysisk stad och att de olika vetenskaperna betraktar den ena *genom* den andra (Vaughan 2007).

Inom den kulturgeografiska forskningen talas det ofta om det urbana, men någon tydlig definition av begreppet ges däremot sällan – en omständighet som för övrigt stödjer konstaterandet att det urbana inte är ett objekt som du och jag kan ta på, då sådana i regel kan definieras direkt och utan större svårighet (Olsson 1980:44b). Icke desto mindre väcker detta frågor; om det urbanas innebörd, om det urbanas motsats samt om det urbanas relation till staden. Generellt sett tenderar såväl urbanografer som urbansociologer att distansera sig från det fysiska rummet, som en reaktion mot 1950- och 60-talets kvantitativa angreppssätt (Franzén 1987:389; Hillier 2008).

En forskare som sedan 1970-talet har haft ambitionen att överbrygga uppdelningen mellan urbanstudier respektive stadsstudier, eller mellan studier av människor, å den ena sidan, och studier av stenar, å den andra, är Bill Hillier vid Bartlett School of Architecture, University College, London. Tillsammans med kollegor har han utvecklat space syntax – en

till stor del matematisk forskningstradition, vilken kastar ljus över det urbanas fysisk-rumsliga förutsättningar. Syftet med föreliggande artikel är därför att – utifrån ett samhällsvetenskapligt perspektiv – diskutera space syntax, vilken utgör det ambitiösaste och mest innovativa försöket att studera sambandet mellan stadsformen och stadslivet. Space syntax är en rik teori- och metodutveckling med bidrag från en rad forskare, varför den inte låter sig uttömmas i en kort artikel. Artikeln fokuserar främst på space syntax som teori, varför konkreta exempel på tillämpningar utelämnas.² En bakomliggande ambition är att söka inspirera till tvärvetenskapliga diskussioner om hur vi förstår fenomenet urbanitet och därmed förhoppningsvis fördjupa det urbana som vetenskapligt begrepp.

Frågan huruvida det urbana är ett "ting" eller ett "icke-ting" är central i detta avseende. Men, är inte detta ett tämligen onyanserat sätt att hantera ett vida komplext fenomen? Syftet med frågan är inte att uppmuntra till entydiga definitioner, snarare till reflektion över vilka tankeregler vi använder för att hantera det fenomen vi söker hantera. Och för att undvika att skruva in en skruv med en hammare, så måste vi först reda ut dess ontologiska status (Olsson 1980).

Med space syntax-teorin följer också en vokabulär, vilken kan fungera som redskap i diskussioner om stadsmiljöer och om hur de skiljer sig från varandra. Därför ägnas ett av avsnitten i texten åt att diskutera delar av denna terminologi.

Som fallet med de flesta vetenskapliga angreppssätt innebär space syntax-teorin även problem. Ett av de kanske mest uppenbara är att den söker härleda en kvalitet ur en kvantitet och att den därmed utgår ifrån ett kausalsamband mellan stadsformen och stadslivet; där formen ses som en orsak, som genererar eller motverkar "effekten" urbanitet. Denna kritik, vilken är en form av meta-kritik, kan tyckas orättvis; dels eftersom all stadsplanering på ett eller annat sätt utgår ifrån att man via en fysisk form kan uppnå sociala effekter (Olsson 1990:84). Dels emedan space syntax-teorin är långt ifrån ensam om att angripa sociala fenomen på ett naturvetenskapligt-positivistiskt sätt; i själva verket är detta något som många samhällsvetenskapliga teorier explicit eller implicit gör (Asplund 2002; Sobel 1995). Icke desto mindre anser jag detta vara en rele-

vant vetenskaplig diskussion, varför de två sista avsnitten innan konklusionen ägnas åt att problematisera några av space syntax-teorins antaganden.

I konklusionen gör jag en syntes av det dittills sagda, vilket innebär att jag väger teorins problem mot dess förtjänster och landar så småningom i en slutsats, som går i paradoxens tecken. Här argumenterar jag nämligen för varför det jag har identifierat som space syntax-teorins problem samtidigt kan betraktas som dess styrka. Innan jag introducerar space syntax-teorin ska jag utförligare diskutera frågan om hur det urbana kan definieras.

Det urbana = ?

"Every language is defined by its equality sign. [...] The equality sign serves the same function as the anchors of a ship. It grounds our thoughts and actions and keeps them from drifting into obscurity. [...] Nobody can do without the sign [...] It is the basis of communication." (Olsson 1980:64b.)

Hittills har vi ringat in det urbana som varandes ett socialt och mentalt fenomen, en kvalitet som kan översättas med ordet stadsliv. Men hur ser en mer exakt definition ut? Svaret på frågan blir olika beroende på vilken teoretiker man frågar. En litteraturvetare skulle kanske peka på det urbana som en metafor för modernismen i 1900-talets poesi (Spears 1970), en annan likna det vid ett kraftverk, till vilket författare som August Strindberg kopplar upp sig för att erfara ett slags förbindelse med mänskligheten (Westin 1999). En sociolog

Fig. 1:
Oxford Street, London.
Foto: Sara Westin

skulle kanske å sin sida identifiera det urbana genom att referera till Simmel, Wirth eller Goffman och därmed ge en bild av den urbana människan. En annan sociolog skulle möjligen hänvisa till Lefebvre (1982:135), Østerberg (2000:80) eller Wilson (1992:89) och därmed konstatera att det urbana är lika med känslor som frihet, anonymitet, spänning och utlevelse av begär. Frågar man en kulturgeograf skulle denne kanske svara att det urbana representerar en viss skalnivå i analyser av samhällsliga processer (Harvey 1989; Short 1984). En arkitekturforskare skulle – som vi ska se – ge ytterligare ett svar och så vidare.

I det inledande citatet till detta avsnitt liknar kulturgeografen Gunnar Olsson likamedtecknet i tänkandet – basen för all kommunikation – vid ett ankare. För att förståelse överhuvudtaget ska vara möjligt, måste det vi försöker inspektera stå stilla – vi kan bara uppleva världen genom en form (Seip 1995:28; Torsson 1995:33). Att *begripa* är således ett apolliniskt projekt där *formgivandet* är fundamentalt (Derrida i Megill 1984:216). Ankaret kan konstrueras på olika sätt; vad som är avgörande när vi ringar in en betydelse är att vi har klart för oss vad vi är ute efter (Dewey 2003: 305). Om vårt mål är att bestämma hur stadens fysiska struktur påverkar stadslivet, måste vi operationalisera fenomenet stadsliv till något extensionellt så att det går att placera in i den konventionella logikens tanke-schema för kausal inferens (Olsson 1980:24bff). "The hallmark of this schema is that statements about an empirical phenomenon are logically deduced from a set of statements about antecedent conditions and from a set of relevant scientific law statements" (ibid.). Schemat – som kan användas både för förklaring och förutsägelse – bygger på Galileis övertygelse om att naturens språk är matematik. Detta innebär ett översättande av fenomen till en kvantitativ vokabulär, vilket i sin tur implicerar en ontologisk reduktionism, emedan det som inte går att räkna eller beskrivas i termer av *antingen-eller* av nödvändighet exkluderas (ibid.; Livingstone 1992:325f). Och eftersom kausalitetstänkandet utgår ifrån att *a* utgör en påverkan på *b*, så måste dessa fenomen vara tydligt åtskilda. Vi måste således tvinga in det spretiga urbanitets-begreppet i tankens exakta kategorier, eller annorlunda uttryckt; konstruera ett ankare som förhindrar dess innebörd från att driva ut i dimman. Och som det redan har motiverats, så *har* det urbana – i likhet med alla sociala och mentala fenomen –

en materiell underbyggnad (Lefebvre 1991:403).

Var hamnar vi då, om vi kokar ned det urbana till något som går att räkna på – kort och gott till ett ting? Alla städer har sitt unika stadsliv, men om vi för diskussionen på en abstraktionssnivå där vi frigör oss från konkreta detaljer och likheterna framträder – vad ser vi då? Jo, att det är fråga om *många människokroppar i samma fysiska stadsrum*. Som vi kommer att se är det på detta sätt som Hillier operationaliserar det urbana. I dess mest elementära betydelse, menar han, är stadslivet en fråga om "använda rum", om "samnärvaro" (Hillier 1996:170; Westin, 2011). Vad vi nu har gjort är att vi har gått från identifierandet av det urbana som ett icke-ting till att tala om det som ett ting. I själva verket är denna dialektiska rörelse – mellan det urbanas materiella och immateriella dimension – något som kommer att gå likt en röd tråd genom artikeln. Denna medvetna inkonsekvens är i sig en följd av att jag, så gott jag kan, söker följa det fenomen jag analyserar. Inkonsekvensen kan ytterst tolkas som ett utfall av den ständiga kamp som genomsyrar människans liv och tänkande; kampen mellan det fysiska och det mentala, det universella och det partikulära, den säkerhet som entydigheten skänker och den ambivalens som följer i mångtydighetens spår (se Olsson 1980:61b).

Detta avsnitt har berört olika sätt att precisera det urbana och så småningom har vi landat i en naturvetenskapligt färgad arkitekturteoretisk bestämning. Detta för att förbereda för vad som komma skall. Jag kommer att återkomma till definitionsfrågan i konklusionen, men nu ska vi ta en närmare titt på space syntax-teorin.

Space syntax-teorin

"Det finns objektiv kunskap om hur bebyggelse fungerar." (Marcus 2000x:1.)

Space syntax teorin lanserades av Julienne Hanson och Bill Hillier (H&H) i *The Social Logic of Space* (1984) och utvecklas av Hillier i *Space is the Machine* (1996). Trots att utvecklingen inom ämnet har varit enorm, så räknas Hilliers bok fortfarande som "one of the basic theoretical texts of space syntax" (Hillier 2007:ix). I Skandinavien pågår forskning bland annat vid KTH i Stockholm under ledning av Lars Marcus, vars avhandling *Architectural Knowledge and Urban Form* tillämpar och

vidareutvecklar Hilliers idéer. I föregående avsnitt lyfte vi fram olika discipliners sätt att definiera det urbana och kom fram till att space syntax-teorin operationaliserar det till "använda rum" eller "samnärvaro". Syftet med detta avsnitt är att fylla ut bilden av hur space syntax-teorin hanterar det urbanas relation till staden och vad Hillier menar med begreppet teori.

Medan samhällsvetenskapliga teorier tenderar att, som Hillier (2008:1) uttrycker det, "approach the society-environment relation 'society first', in that the form of the environment is sought as the product of the spatial dimensions of social processes", så syftar space syntax till att "turn the question the other way round and through 'environment first' studies look for evidence of social processes in the spatial forms of the built environment". Samhällsvetenskapliga rumsteoretiker saknar, menar han, den precision som krävs för att på ett tydligt sätt förklara relationen mellan stadens materiella och immateriella dimension. "Social sciences tend to be weak not because they lack theories but because they lack regularities which theories can seek to explain and which therefore offer the prime test of theories. The first task in the quest for an analytic theory of architecture is therefore to seek regularities" (Hillier 1996:5).

Space syntax är således en *analytisk* teori. Vad menas då med detta? Jo, till att börja med så skiljer den sig från tidigare arkitekturteorier, vilka har varit dels starkt normativa (Hillier 2007:42), dels uppbyggda av idéer och begrepp lånade från andra discipliner (ibid.:2). Sammantaget har detta inneburit att arkitekturdisciplinen inte har utvecklat någon egen djupare förståelse "of the phenomenon of architecture and how it affects people's lives" (Hillier 2007:2). Space syntax är inte ännu en normativ teori om hur staden *bör* vara, menar Hillier (ibid.:41), utan en analytisk – eller med andra ord genuint vetenskaplig – teori om hur staden *är*. Hillier skiljer på svaga respektive starka teorier, där de förstnämnda noterar hur saker och ting förhåller sig "på ytan" och liknar mer eller mindre vardagliga utlåtanden som exempelvis "the sun rises" (ibid.:51f). Starka teorier däremot, vilket space syntax är ett exempel på, "aim at a greater truth because they seek not to bring order to surface regularities but to show how those surface regularities arise from invariant necessities buried deep in the nature of things" (ibid.:52).

Fig. 2:
Newbury Street, Boston,
Massachusetts.
Foto: Sara Westin

Vilka är då de underliggande regulariteter eller konstanta nödvändigheter som space syntax-teorin söker förklara? Space syntax-teorins budskap, tillika främsta kritik mot modernistiska arkitekturteorier, är att man måste ta hänsyn till en avgörande aspekt i form-funktionrelationen; nämligen *den rumsliga konfigurationen*, det vill säga hur enskilda stadsrum och platser hänger samman (Hillier 1996:1). I centrum för space syntax-teorin står inte byggnaden utan rummet, eller närmare bestämt dess konfiguration: "[W]hat space syntax has actually done, if it has done anything, is to bring to light space as a hidden variable in the city by showing its essentially configurational nature" (Hillier & Netto 2001:13.8). Den rumsliga konfigurationen, vilket enkelt uttryckt betyder "relations taking into account other relations" (Hillier 1996:1), går inte att se med blotta ögat eftersom den är just underliggande. Space syntax lyfter därför fram dessa kvantitativt genom så kallade linjekartor, vilka är grafiska representationer av stadsrummets struktur och som visar möjliga rörelser enligt en rak linje (H&H 1984:91). "An 'axial map' is the least set of longest lines of direct movement that pass through all the public space of a settlement and make all connections" (Hillier 2002:153).

Förutom rumslig konfiguration är begreppet rörelse centralt. Byggnader skapar och transformerar rum och rumsliga relationer, vilka i sin tur styr människors rörelse i staden. Och fotgängares rörelse antas vara av essentiell betydelse för stadslivet (Hillier 1996:170). En urban stad beskrivs som en "rörelseekonomi",

en mekanism för att generera kontakt (Hillier 2007:125ff). Konfigurationen är följaktligen en källa till kunskap om hur stadens form fungerar, i betydelsen *används*. Den främsta användningen är rörelse, men detta får i sin tur en rad bieffekter i form av butiker, kaféer och möten eller "the urban buzz" (ibid.:126). Kan vi bara bli bättre på att analysera hur den rumsliga konfigurationen styr rörelserna i staden har vi, menar Hillier, kommit långt när det gäller att förstå vad som genererar respektive motverkar stadsliv.

"Physically, cities are stocks of buildings linked by space and infrastructure. Functionally, they support economic, social, cultural and environmental processes. In effect, they are means-ends systems in which the means are physical and the ends functional. Our most critical area of ignorance is about the relation of means to ends, that is, of the physical city to the functional city" (ibid.:111). Att space syntax-teorin är modellerad efter naturvetenskapen, eller närmare bestämt implicit utgår ifrån schemat av kausal inferens, framgår tydligt. "Our objectives are clearly instrumental – we want to explain exactly what causes certain effects, so that we can develop tools possible to utilise in future practice – the more firmly we can link effects to causes the better" Marcus (2000y:44). Karaktäriserande för naturvetenskapen är att den, generellt uttryckt, har objekt – inte subjekt eller sociala relationer – som sitt huvudsakliga studieområde (Skjervheim 1996:5). Detta innebär att om nu space syntax-teorin ska kunna undersöka den byggda miljöns sociala dimension (2000z:39), eller dess "funktion", så måste detta – som tidigare motiverats – operationaliseras till något fysiskt påtagligt. När Marcus (ibid.) definierar begreppet social dimension, använder han sig av den cartesianiska uppdelningen mellan de två verklighetssfärerna *res extensa* och *res cogitans*. *Res extensa* karaktäriseras – kortfattat – av att den har en förlängning i rummet, att den är extern och påtaglig. *Res cogitans*, på den andra sidan, representerar en inre värld, den mentala aspekten av människan, vars kännetecken är tänkandet (Skjervheim 1996:59). Marcus (2000z:39) pekar nämligen på två aspekter hos människan; dels är hon en fysisk kropp som existerar och rör sig, dels är hon ett mentalt medvetande. Medan den första aspekten ger upphov till hur den byggda miljön *fungerar*, så ger den andra den byggda miljön *mening*. Mot bakgrund av detta talar han om två relationer mellan den byggda miljön och människan; dels den mellan

form och funktion, dels den mellan form och mening. Som en naturlig följd av space syntax-teorins neo-positivistiska angreppssätt fokuserar Marcus uteslutande på den förstnämnda relationen, vilket implicerar att människan i första hand betraktas som en kropp.³ En artificiell uppdelning, tillstår Marcus (ibid.), men argumentet för en sådan är att kroppsdimensionen, till skillnad från meningsdimensionen, låter sig mätas.

Även Hillier argumenterar för vikten av att skilja på vad som å ena sidan är fysiskt och vad som å andra sidan är socialt, för att det överhuvudtaget ska vara möjligt att undersöka stadsrummets inverkan på stadslivet. Syftet med denna procedur är inte att förneka rummets sociala aspekt – tvärtom: "It is only by extracting space from its embedding and treating it as a *thing in itself* that we are able to bring to light its configurational properties, and it turns out to be these that link space back to society" (Hillier & Netto 2007:13.6, min kursiv.).

I avsnittet som följer går jag över till att diskutera på vilket sätt jag anser att space syntax-teorin skulle kunna berika samhällsvetenskapliga studier av staden, varpå jag ägnar de två efterföljande avsnitten innan konklusionen till att diskutera dess brister.

En användbar terminologi

"Begreppen är torftigare än verkligheten, men de möjliggör likväl en diskussion av dem." (Eriksson 2007:57.)

Som det påpekades i inledningen, erbjuder space syntax-teorin en vokabulär, vilken gör det möjligt att tala om olika typer av stadsmiljöer. Inom samhällsvetenskaplig urbanforskning sätts ofta likhetstecken mellan "urbana miljöer" och "stadsmiljöer" rent generellt, men en tydligare precisering av vilken typ av stadsmiljö man talar om i sammanhanget är önskvärd; inte minst då långt ifrån alla stadsmiljöer är urbana i meningen har ett livligt stadsliv. Inom segregationsforskningen används vanligtvis begreppet "bostadsområde" eller "grannskap", dock ofta utan fysisk-rumslig precisering. Ett exempel är Sundlöf (2008:19), som definierar "grannskap" som "en arena för sociala kontakter" och som något vilket till sin storlek är "mindre än en kommun, men samtidigt större än exempelvis ett kvarter".

Utan mer precisa beskrivningar av de fenomen vi kallar för "städer", är risken stor att vägen öppnas för stort godtycke – vi förmår helt enkelt inte se hur den ena "staden" som byggd företeelse, skiljer sig från den andra (Marcus 1998:2). Hur kommer det sig att vissa stadsdelar är mer attraktiva än andra, för företagare och/eller för boende? Vilka är de främsta orsakerna till varför individer med hög socioekonomisk status ofta väljer att bosätta sig i vissa stadsdelar och undvika andra? Det är frågor som dessa som den segregationsinriktade forskningen söker besvara. Segregation är ett sammansatt problem, som engagerar såväl kulturgeografer som statsvetare och sociologer (Bråmås 2006; Magnusson 2001). Som det konstaterades i inledningen, så tenderar dock dessa discipliner att sätta själva "staden" åt sidan (Franzén 1987:389).⁴ Segregationsforskningen skulle, enligt min uppfattning, ha mycket att vinna på att ta större hänsyn till stadsdelarnas fysiska utformning i analyserandet av vilka faktorer som är avgörande i segregationsprocesser. Hur kommer det sig egentligen att vissa områden har blivit så kallat "utsatta" – beror det, grovt uttryckt, på de människor som bor där eller beror det på att den fysiska strukturen omöjliggör vissa aktiviteter, handlingar och livsstilar? Som tidigare nämnts så möjliggör eller omöjliggör den fysiska strukturen mänskliga handlingar (Østerberg 1990; 2000). Faktum är att många av de "utsatta områden" som studeras av segregationsforskare ofta har en fysisk struktur som är starkt funktions- och rörelsesegregerande. En space syntax-analys, som visar olika gators integrationsvärde, det vill säga hur tillgänglig den är i relation till stadsstrukturen i övrigt (H&H 1984:108f), av områdena i fråga skulle kunna fungera som ett intressant komplement till det statistiska material som traditionellt används i kulturgeografiska segregationsstudier.

En konsekvens som kan komma av att det urbana inte används mer precist än som en synonym till staden, är att det urbanas motsats per automatik blir stadens motsats, vilket traditionellt sett har varit landsbygden. Tönnies (1957), Simmel (1995) och Wirth (1971) kontrasterade alla staden mot landet. Idag, då urbaniseringen och industrialiseringen har gått så långt, är denna dikotomi i många avseenden förlegad, vilket gör att vi behöver andra begrepp som bättre fångar situationen (Asplund 1991:41; Franzén 1987:388; Lefebvre 1982:92; Østerberg 2000:27). Hillier introducer-

ar ett nytt begrepp för det urbanas motsats: *disurbanism*. "Disurbanism' is intended to convey the reverse of the urban spatial techniques we have identified: the breaking of the relation between buildings and public space; the breaking of the relation between scales of movement; and the breaking of the interface between inhabitant and stranger." (Hillier 2007:144). När fotgängares rörelser sprids ut minimeras möjligheterna till stadsliv, vilket är den samlade rörelsens bieffekt (ibid:147). En slutsats han drar är att "[i]t is not density that undermines the sense of well-being and safety in urban spaces, but sparseness, not large spatial scale, but its insensitive reduction, not lack of order but its superficial imposition, not the 'unplanned chaos' of the deformed grid, but its planned fragmentation" (Hillier 2007:147). Södra Stationsområdet i Stockholm är, som Marcus (2000y:133) har visat, ett exempel på disurban stadsmiljö; en analys av området visar att "the relation between different scales of movement [...] is broken to some degree, as well as the relation between inhabitants and strangers."

Hilliers begrepp disurbanitet sätter ord på en typ av stadsmiljö som många författare innan honom har skildrat men inte namngett. Exempelvis varnar Jacobs (2004) för stadsmiljöer som – på grund av avsaknaden av ett offentligt rum som möjliggör kontakt – är mer eller mindre tömda på liv. Som Asplund (1991) förtydligar, blir individens val att bosätta sig i staden katastrofalt, om denne hamnar i ett område av denna typ, för i ett sådant finns varken landsbygdens eller stadens fördelar. Lefebvre (1982) menar att det urbanas motsats

Fig. 3:
Södermalmsallén, Södra
Stationområdet, Stockholm.
Foto: Sara Westin

är stadsmiljöer där tystnaden härskar, där politisk mobilisering hindrats av den utspridning av människor som stadsplaneringen föranlett. Uppräkningen skulle kunna fortgå, men min poäng är att visa på det fruktbara i att identifiera och döpa det urbanas motsats.

Men, är disurbanitet verkligen urbanitetens *motsats*? Nej, i realiteten är det förmodligen inte så mycket en fråga om ett antingen-eller, som ett slags kontinuum där stadsmiljöer kan uppvisa mer eller mindre urbana drag. Istället för att likställa disurbanitet med icke-urbanitet skulle man således kunna se disurbanitet som en *viss typ* av urbanitet. Exempelvis gör Marcus (2000y) en fruktbar skillnad mellan vad han kallar "arkitektonisk urbanitet" respektive "generell urbanitet" – begrepp som jag av utrymmesskäl inte går närmare in på här.

Sammanfattningsvis erbjuder space syntax-forskningen en rad intressanta begrepp, som den samhällsvetenskapliga urbanforskningen skulle kunna inkorporera i analyser inte minst av hur "bostadsområden" påverkar olika individers och grupperns möjligheter. Efter denna diskussion om några av de fördelar som följer med space syntax-forskningen, ska vi nu övergå till att titta närmare på vilka eventuella problem som kan förknippas med denna.

Att mäta det sociala

"Mathematical descriptions can [...] form the basis of a scientifically stringent theory, since such a theory is concerned with the principles of the tangible world." (Marcus 2000y:44.)

While illuminating those aspects of reality that exist, [quantitative techniques] leave the other aspects obfuscated and distorted. (Olsson 1980:45b.)

Som det framgår av citaten ovan är det lika sant att space syntax-teorin har förtjänster som att den innebär problem. Återigen är det en fråga om balansen mellan säkerhet och ambivalens – det man vinner i precision förlorar man bredd och tvärtom. Detta gäller alla definitioner, då de av nödvändighet belyser vissa aspekter och lämnar andra därhän. Reduktioner är nödvändiga, men – som Lefebvre (1991:105) understryker – så måste sådana "be quickly followed by the gradual restoration of what has thus been temporarily set aside for the sake of analysis." Det är åt denna form av "återställande" som vi ska ägna föreliggande och efterföljande avsnitt.

Ett av de mest påtagliga problemen är att space syntax-teorin är en naturvetenskapligt färgad teori, som söker besvara frågor som i hög grad rör den sociala världen. För att kunna mäta aspekter av den sociala världen måste dessa först operationaliseras till kvantitativa processer innan de matematiskt kan relateras till den kvantitet av ting som stadsformen är (Marcus 2000y:44f). Något förenklat skulle vi kunna uttrycka det så att samhällsvetenskapen studerar subjekt och sociala relationer medan naturvetenskapen studerar objekt – eller annorlunda uttryckt; subsisterande respektive existerande fenomen. Vidare innebär i regel naturvetenskapliga undersökningar ett extensionellt förfarings sätt, vilket innebär att intentionalitetsaspekten hos människan som social varelse exkluderas.

Skillnaderna blir tydliga om vi tittar på hur kulturgeografer respektive arkitekturforskare ser på rummet. Kortfattat skulle vi kunna säga att geografer tenderar att betona de sociala och mentala aspekterna av rummet, medan arkitekter i allmänhet hanterar rummet som ett absolut objekt, vilket har en fysisk-geometrisk utsträckning.⁵ Denna sistnämnda syn är karaktäriserande för space syntax-teorin – rummet ges, som vi har sett, ett slags autonomi som tillåter det att analyseras på dess egna villkor. Rummet kan således kvantifieras, modelleras och ändra form. Denna syn är på samma gång abstrakt och konkret (Kärholm 2004:17ff). Konkret på det sättet att rummet ses som något materiellt, ett ting med en viss form, mått etcetera. Abstrakt då rummet tas ur sitt sammanhang och förflyttas till skisspappret eller till skärmen, vilket gör att rummet frikopplas från människor och upplevelser – rummet ses som ett objekt i sig.

Hillier vänder sig mot en uppdelning mellan natur- och samhällsvetenskap – för honom är det inte ens en fråga (Westin, 2011). Jag hävdar tvärtom att denna särskiljning är viktig, då den kan få oss att reflektera över vilka tankeregler vi använder för att hantera det vi söker hantera. Hillier gör det som så många forskare – men också vanliga människor utanför akademien – gjort och gör; nämligen likställer vetenskap med naturvetenskap och positivism. Kortfattat innebär denna vetenskapssyn att det som inte går att förtingliga, existerar inte – eller åtminstone kan vi inte säga något universellt om det; det är bara om ting vi kan uppnå vetenskapens mål – absolut och säker kunskap (Nordström 2008:47ff; MacMurray 1957:36).

Space syntax-teorins ambition att söka förklara relationen mellan stadens materiella och immateriella dimension, är ett mål färgat av positivismen, vars strävan traditionellt sett har varit att översätta långlivade filosofiska problem – såsom relationen mellan *res extensa* och *res cogitans* – till ett empiriskt språk som kan begripas (Livingstone 1992:319). Inom samhällsvetenskapen finn en etablerad tradition, som argumenterar för att den sociala sfären inte kan studeras med samma metoder som naturvetenskapen använder (Olsson 1980; Skjervheim 1996; Taylor 1985). Att det positivistiska påståendet "if A then B" lämpar sig mindre bra för att förstå mänskliga processer, som urbanitet är ett exempel på, kan motiveras genom att lyfta fram det ytterst mänskliga fenomenet improvisation. Improvisation är något som de Certeau (1984:98) trycker på när han liknar fotgängarna i staden vid Charlie Chaplin, som multiplicerar de möjliga användningsområdena med sin käpp. Denna improvisationsaspekt, som gör människan till "the most unpredictable of animals" (Kalin 1974:114), är i mångt och mycket det som räknas bort om man betraktar människan som *res extensa*. Den väg jag väljer idag är inte den väg jag väljer imorgon.

Space syntax-teorins tanke att om vi bara genererar tillräckligt mycket kunskap om den konfigurativa aspekten av den byggda miljön, kan vi förutspå vilka sociala effekter byggd form får (Hillier 1996:378; Marcus 2000:39), väcker, som jag ser det, intressanta paralleller till behaviorismen. "Any theory about how we should act to produce a certain *outcome* in the world must logically depend on some prior conception of how the world is and how it will *respond to our manipulations*" (Hillier 2007:42, mina kursiv.). Ordvalet skulle kunna tolkas som ett uttryck för en syn på människan som ett slags stimuli-respons-mekanism (Livingstone 1992:338), vilket i sin tur påminner om behaviorismens tendens att betona den kausala roll som externa stimuli har på mänskligt beteende. "In some respects behaviorism offers an appealing model of the self. If behavior could be explained adequately and primarily in terms of external stimuli (causes) and conditioned responses (effects), then enumeration of these stimuli would support predictions about behaviour" (Kalin 1974:114). Men, som Kalin (ibid.) fortsätter, så är det "implausible to suggest that man, the most complex of the organisms, can be studied on the model of a computer whose output (conditioned responses)

correlates neatly with its input (external stimuli)." Vad ett sådant angreppssätt missar, är att även inre stimuli påverkar vårt beteende; att tankenaspekten påverkar kroppenaspekten och tvärtom (Merleau-Ponty 2003; Sigurdsson 2006). Om vi uppfattar en viss miljö som skrämmande går vi en omväg; det vi medvetet eller omedvetet upplever påverkar hur och vart vi för våra kroppar (Frers 2007:26). Man skulle kunna sammanfatta det så, att människans intentionella aspekt påverkar stadens funktionella aspekt.

Här vill jag anknyta till den kritik som Mattias Kärrholm (2004:159ff) riktar mot space syntax. "Ser man space syntax som en metod för att förutsäga förflyttning inser man snart att dessa möjligheter minskar i takt med att personer som för sig i systemet har en avsikt med sin förflyttning, och i takt med att mer sociala faktorer [...] påverkar förflyttningen (trafikregler, reser till och från arbetsplatsen etc.)" (ibid.:159). Vad Kärrholm menar, som jag tolkar det, är att var människor väljer att gå beror inte bara på stadsrummets materiella indelningar utan även på dess territoriella samt på vad som för stunden försiggår i deras medvetande. Därmed betonar han – i motsats till space syntax-teorin – att det fysiska rummet inte har något förklaringsvärde i sig, utan att dess betydelse är beroende av den (sociala och tidsmässiga) kontexten. Vad Kärrholm indirekt gör, som jag tolkar det, är att han riktar fokus mot inferensproblemet, vilket vi nu ska titta närmare på.

Space syntax och inferensproblemet

Space syntax-teorin erbjuder som vi har sett många insikter om förutsättningarna för "använda rum". Särskilt presenterar teorin belägg för att använda stadsrum förutsätter en viss rumslig konfiguration. Att hävda att det urbana förutsätter använda rum är att fysiskt-rumsligt precisera det urbana, vilket innebär att man gör inferenser från en process till en form. Men – är det utifrån detta möjligt att, som jag tolkar att Hillier gör, hävda att använda rum mer eller mindre automatiskt är urbana? Med andra ord: är det möjligt att göra inferenser i motsatt riktning – från form till process? Resonemanget i det föregående avsnittet har antytt svaret på denna fråga, men Olsson (2002:252) uttrycker det i en mer minimalistisk form: "Although it is sometimes possible to reason from process to form, moving in the opposite direction is never appropriate; even though two plus two normally equals four,

four can equal anything, including two plus two." Även om det är en förenkling att vad som helst kan bli talet fyra, så finns ett oändligt antal matematiska samband som kan vara lika med fyra. Upptäckten av inferensproblemet 1968 skakade geografidisciplinen i grunden och så här låter det när Olsson (1983:82f) ser tillbaka på vad han, Harvey och andra kvantitativa geografer varit sysselsatta med: "What I and some others were searching for was the truth of human spatial interaction. Our ambition was to catch that truth in the most precise net we knew, that is to translate statistical observations into the clear and non-ambiguous language of causal relations ... We were after the kind of 'truth' that is necessary for the construction of an optimal world." Och han fortsätter: "Reality was more evasive than our naive minds had been taught to believe."

Som det har framgått är space syntax-teorins förespråkare optimistiska inför uppgiften att härleda en social process ur en materiell form – förutsatt att man går vägen via rumslig konfiguration. När Hillier (i Westin, 2011) fick frågan huruvida det är möjligt att förutspå effekterna av en viss form, om det är möjligt att skapa en urban atmosfär via manipulationer av formen, svarade han: "Yes. Yes, you can do that. [...] If you have the knowledge it is not even difficult." Marcus (2000y:52) ger dock uttryck för en viss försiktighet i frågan huruvida det går att förutspå sociala effekter ur byggd form: "[O]n reflection, this is absurd" menar han och fortsätter: "What is active obviously are people and their actions". Formuleringar av detta slag, vilka förmedlar att space syntax i teorin handlar om probabilism och inte determinism, riskerar emellertid att skuggas av uttryck som "orsak" och "verkan" (Marcus 2000y:44), "rumsliga lagar" (Hillier 2002:154) samt det i stadsplaneringssammanhang använda "evidensbaserad design" (Hillier & Sahbaz 2008; Stonor & Stutz 2004). En fråga, som förvisso går utöver denna artikels fokus, men som ändå är relevant att ställa är: Vad händer när space syntax hamnar i händerna på politiker och planerare, som inget hellre önskar än just klara besked – gärna i formen av just "evidens" – om vilka effekter deras planer kommer att generera? Detta är inte så mycket en kritik mot space syntax, som ett allmänt spörsmål om planerares och arkitekters etiska ansvar när det kommer till att omsätta teoretiska insikter till konkret praktik. För – som Chomsky och Marcuse lär oss – är epistemologi och etik två sidor av samma mynt

(i Olsson 1980:4b), vilket för övrigt utmanar Hilliers (2007:41f) strikta åtskillnad mellan normativa och analytiska påståenden.

Enligt Hillier är det urbana ett i stor utsträckning "lösbart problem" (se Megill 1984:56). "Urbanity, we suggest, is not so mysterious. Good space is used space. [...] [H]ow the urban system is put together spatially is the source of everything else" (Hillier 1996:169f). Mot detta vill jag säga att uppgiften att generera använda rum är kanhända lösbar, men använda rum är som vi har sett endast ett villkor för det urbana – det är ingen garanti för den. Social och kulturell mångfald exempelvis; hur kan man via stadsformen generera, eller utifrån densamma förutspå, denna aspekt av urbaniteten? När det kommer till att klarlägga relationen mellan byggd form och social mångfald faller även den mest avancerade rumsliga analys till föga. Premissen använda rum säger inget om vilka som använder rummet. Exempelvis har ett flertal av dagens gentrifierade stadsmiljöer en relativt låg social och kulturell mångfald – de välanvända rummen till trots.

Kulturgeografen Røe (2007) har noterat framväxandet av så kallade 'minicities' i Oslos förorter, vilka många gånger uppvisar en större mångfald än de segregerade västra delarna av stadskärnan. Som bakomliggande krafter till dessa 'minicities' pekar han på kulturella orsaker och förändringar i kulturpolitiken samt på de nya praktiker och materialiteter som är kopplade till dessa. Det tycks således inom vetenskapen råda olika bud på vad som "kommer först" – rummet eller de sociala processerna. Røe härleder orsaken till varför förorterna har fått en mer urban prägel till sociokulturella processer och praktiker, en tolkning som går i linje med den som representeras av bland andra Simonsen (1993) och Pløger (1997). Sammantaget visar dessa forskare hur en rad faktorer, utöver stadsformen och däribland stadsinvånarnas praktiker, kan påverka urbanitetens vara eller icke vara.

Enligt Hillier (2007:140) är, som vi har sett, stadsstrukturen "through its influence on the movement economy [...] the fundamental source of the multifunctionality that gives life to cities" och "[the research of space syntax is] trying to detect society through space, in contrast with most commentaries on society and space which typically look at society and try to detect its output in space" (Hillier & Netto 2007:13.3). Vad du ser beror på var du står –

detta är det geografiska inferensproblemet i ett nötskal.

Konklusion

"The entire apparatus of knowledge is an apparatus for abstraction and simplification – directed not at knowledge but at taking possession of things [...] With 'concepts' [one takes possession] of the 'things' that constitute the process." (Nietzsche 1968:274 min kursiv.)

"Somethings' always survives or endures – 'something' that is not a *thing*." (Lefebvre 1991:403.)

Som det har framkommit är min främsta invändning mot *space syntax*-teorin att den *bortser* från inferensproblemet och att den *bortser* från att den sociala sfären svårligen låter sig uttömmas av ett naturvetenskapligt angreppssätt. Att människan är av en i grund och botten oförutsägbar natur samt att det råder en oupphörlig autokorrelation mellan det materiella och det sociala gör det omöjligt att förstå exakt hur orsak och verkan är kopplade till varandra i den process som formar och präglar (stads)rummet. Det är helt enkelt för många variabler som undflyr oss (Lefebvre i Bergman & Mannheimer 1974:331; Prigogine & Stengers 1984). Men det är också möjligt – för att inte säga eftersträvsvärt – att betrakta den andra sidan av myntet; nämligen att *space syntax*-teorin *trotsar* inferensproblemet och att den *trotsar* det faktum att det är omöjligt att fjättra något som inte sitter still. För som citatet i början av denna text påminner oss om, behöver vi kategorier och definitioner – utan dem förvirras både tanke och handling (även Lefebvre 1995:121; Nietzsche 1968:282). Det är detta jag menar när jag hävdar att *space syntax*-teorins problem paradoxalt nog är dess styrka – en slutsats som för tankarna till Aristoteles budskap att det man inte kan göra perfekt, måste man göra så gott man kan (i Olsson, kommande). Fördelarna med ett fast ankare som Hilliers – för att återknyta till Olssons metafor – är tydlighet och genomskinlighet; det urbana ges en *form* och som vi tidigare har konstaterat är formen sinnesvägen till kunskap. Som Hillier själv påpekar, är "samnärvaro" inget socialt fenomen i sig – det utgör grunden för sociala fenomen (Hillier et al. 1993; Westin, 2011). Nackdelen är att den därmed – per definition – utesluter det urbanas icke-påtagliga aspekter. I verkligheten finns det urbana *inom* oss och *mellan* oss och den sociomateriella miljö vi

möter i staden. Man skulle kunna formulera det så att det är i vårt *möte* med den yttre miljö – med byggnader, människor, ljud och lukter – som det urbana har sin hemvist.⁶

Av de förda resonemangen i denna text kommer det sig sålunda att svaret på den inledande frågan om vad det urbana är, är att det är ett "ting/icke-ting" – det vill säga något på samma gång konkret och icke-konkret (Lefebvre 1991:402). Liksom *varan* var för Marx (Castree 1996:356), rör det sig om en konkret abstraktion – lika lite enbart en omedelbar påtaglighet som endast ett metafysiskt väsen, lika lite enbart en fråga om hus och människokroppar som endast en fråga om relationer och minnen. "Each [...] material underpinning has a form, a function, a structure – properties that are necessary but not sufficient to define it" (Lefebvre 1991:403).

Definitionen är en paradox, då den innefattar sin motsats. Det urbana visade sig vara en fladdermus – ömsom mus, ömsom fågel, ömsom en empirisk omedelbarhet, ömsom ett subsisterande tankeobjekt. Samtidigt är det inget av dessa. "In the struggle between ultimates, no one wins" (Olsson 1980:77b). Eller med Bergsons (2004:vii) ord: "Realism and idealism both go too far ... it is a mistake to reduce matter to the perception which we have of it, a mistake also to make of it a thing". Men, vad innebär då detta? Konstaterandet att det urbana både existerar och subsisterar är i sig föga sensationellt, men vad vi nu har gjort är att ringa in urbanitetens ontologiska status. Och eftersom definitionen går i dialektikens tecken, i dess termer av *både-och*, torde nu det problematiska framgå i att försöka fånga fenomenet med den konventionella logikens *antingen-eller*.

Tar vi detta på allvar, framstår själva tänkandet i termer av orsak-verkan som diskutabelt, emedan det förutsätter att stadens sociala och fysiska dimensioner är åtskilda. Som vi har sett, så är denna åtskillnad själva utgångspunkten för *space syntax*-teorin. Om nu Lefebvre (1991:26) har en poäng när han säger att "(social) space is a (social) product", torde det heller inte vara möjligt att, med Hilliers (1996:8) ord, "make sense of the relation between form and function". Att det är problematiskt att separera ting-aspekten från icke-ting-aspekten, utan att göra avkall på innebörden av det fenomen vi talar om, har jag sökt visa genom att låta pendlin-

gen däremellan genomsyra artikeln. I och med detta står det nu förhoppningsvis klart att även om entydighet och genomskinlighet traditionellt sett är vetenskapens mål, så är det ibland nödvändigt att tillåta en viss grad av mångtydighet i de begrepp vi använder för att beskriva världen. För låter man entydigheten bli ett självändamål riskerar man paradoxalt nog att hamna i en situation där man inte vet någonting alls – för världen passar inte alltid in i våra kategorier. Detta kan exemplifieras med att det enligt meteorologerna i skrivande stund inte är någon årstid alls (Eriksson 2008).

Men, om vi går vidare upptäcker vi snart att begreppet "ting/icke-ting" består av ett tredje – outtalat – element, vilket kommer till uttryck genom snedstrecket /. Snedstreckat, vilket symboliserar relationer, är det tecken som både håller ihop och isär de två andra delarna (Olsson 1980b:10). I eftertanke, är det inte just detta som space syntax kastar ljus på? Svaret, vill jag hävda, är både ja och nej. Ja, eftersom teorin söker förklara relationen mellan stadsformen och stadslivet genom att rikta fokus mot stadens rumsliga konfiguration, vilken med en viss sannolikhet fördelar människorna enligt bestämda mönster. Således tycks det enligt space syntax-teorin vara själva *fördelningen av människokroppar* som utgör det "uteslutna tredje"⁷ i urbaniteten som fenomen; det som bildar de materiella förutsättningarna, ur vilka det urbanas immateriella dimensioner föds – eller mer korrekt; kan födas. Varför är då svaret samtidigt nej? Jo, för att snedstreckat är dialektikens tecken för interna relationer – den typ av relationer som är bannlysta inom konventionell logik eftersom allt hänger samman och inget kan brytas ut (ibid.). Om jag har tolkat space syntax-teorin rätt, så skulle dess begreppsliggörande av det uteslutna tredje inte se ut så här /, utan så här – , det vill säga det tecken som brukades i ordet stads-liv i artikelns början och som här får symbolisera den konventionella logikens strävan efter förklaring och förutsägelse (beroende på riktning). Kondenserat finner vi här skillnaden mellan samhällsvetare som Harvey, Lefebvre och Olsson, respektive arkitekturteoretiker som Hillier och Marcus – vilket i sin tur stödjer Hilliers (2007:61) påstående att "the abstract simplifications of science can be the most powerful source of greater insight."

Även om space syntax-teorin innebär ett positivistiskt angreppssätt, så vore det missvisande att hävda att det bara handlar om kvantiteter.

Parallellen till geografins kvantitativa revolution är ofrånkomlig: "[I]t was not the numbers that were important", menar geografen Peter Gould när han i efterhand beskriver denna revolution, "but a whole new way of looking at things" (1999:86). Detta nya sätt att se innebar ett vetenskapligt sätt att se, som med hjälp av Whitehead kan definieras som "to see what is general in what is particular and what is permanent in what is transitory" (ibid.). Space syntax matematiska modeller och grafiska linjekartor kan tolkas som retoriska verktyg, vilka uppmuntrar till att – bildligt talat – gå under ytan på staden och upptäcka de underliggande principerna bakom dess organisation. Det är också här, menar jag, som teorins mest avgörande – för att inte säga revolutionerande – bidrag står att finna. Till stadsplaneringsdiskussionen, å ena sidan, bidrar den med en fokusförflyttning från arkitektonisk stil, estetik och symbolik, till vad som kan ske mellan dessa väggar. Detta lovar gott i en tid då det politiska målet är att bygga för stadsliv. Till skillnad från många praktiserande arkitekter, vilka i Palladios anda fokuserar på enskilda hus (Habraken 2005), talar om "stadsmässiga fasadmaterial" och som därmed kapitulerar helt inför ting-aspekten (Westin 2005), så söker space syntax – utifrån ett gediget empiriskt underlag – belysa den bro som binder samman stenarna och människorna. Till den samhällsvetenskapliga urbanforskningen, å den andra sidan, kan teorin bidra med en terminologi, vilken i sin tur kan medverka till en (åter)fokusering på stadens materiella dimension.

Avslutningsvis kan det sägas att målet med den kritik som föreliggande artikel har riktat mot space syntax-teorin inte har varit – för att låna Olssons (1980:18b) ord – "to falsify for the sake of rejection", snarare "to falsify for the sake of creative understanding." Det dialektiska angreppssättet har inte syftat till att nå en slutgiltig definition av det urbanas "sanna väsen", inte heller till att ersätta vetenskaplig precision med ett slags postmodern "delight in ambiguity" (Livingstone 1992:343). Snarare har syftet varit att genom kritiken fördjupa förståelsen av det urbana som vetenskapligt begrepp. När det kommer till att förstå sig på staden och det urbana och sambanden däremellan är det som om arkitekturteoretiker söker lägga ett pussel, medan samhällsvetare söker lägga ett annat; det förstnämnda betonar säkerhet, det sistnämnda ambivalens. Lika sant som att dessa traditioner talar olika

språk, och lika sant som att vetenskap är "a negotiated entity [and] a boundary-making enterprise" (Livingstone 1992:307;305), är det i pendlandet mellan dessa traditioner som det intressanta börjar. För att använda en metafor, är det som om space syntax-forskaren riktar en stor, kraftig strålkastare mot det urbana i hopp om att blottlägga dess mörkaste skrymslen. Samhällsvetaren, å sin sida, pekar på de skuggor som detta starka ljus ger upphov till. Samtidigt är alla skuggor per definition beroende av ljus. "Space syntax is not the inverse of the [social scientific] spatiality paradigm, but its 'other half'" (Hillier 2008:13).

AUTHOR

Sara Westin
Researcher, PhD
Institute for housing and urban research
Uppsala Universitet, Sweden
sara.westin@kultgeog.uu.se

Tack

Jag vill rikta ett stort tack till de två kommentatorerna, vars konstruktiva anmärkningar möjliggjorde en förfining av artikelns form och innehåll. Ett varmt tack också till Gunnar Olsson, Lars Marcus, Irene Molina och Christian Abrahamsson för att ni utmanar och uppmuntrar.

NOTES

¹ Se t.ex. Asplund (1991), Hannerz (1992), Jacobs (2004), Lefebvre (1982) Lofland (1998), Marcus (2008), Sassen (2001), Sennett (1992) Simmel (1995), Whyte (1990), Wilson (1991) och Wirth (1971).

² Det finns starka kopplingar mellan space syntax som teori och space syntax som konkret stadsplaneringspraktik. Konsultföretaget Space Syntax Limited är ett spin-off företag till forskningsmiljön vid Bartlett School of Architecture and Planning, vilket initierades 1995 av Bill Hillier och Alan Penn och leds av Tim Stonor. Företaget har idag kontor i åtta städer världen över; i Skandinavien representeras företaget av Spacescape i Stockholm under ledning av Lars Marcus.

³ På senare år har en ny, tvärvetenskaplig inriktning utvecklats inom space syntax-forskningen som ett resultat av ett samarbete med kognitionsforskningen (se t.ex. Conroy 2003; Haq & Zimring 2003; Kim & Penn 2004). Föreliggande text tar av utrymmesskäl inte hänsyn till bidrag formulerade inom denna inriktning, då det är ett artikelämne i sig.

⁴ Tecken på att detta så sakteliga håller på att förändras hittar vi bl.a. i form av det specialnummer på temat urban form och social segregation i *Progress in Planning* (Vaughan (red.) 2007).

⁵ Detta har inte alltid varit fallet; exempelvis har geografien genomgått en betydande förändring i synen på rummet, inte minst i och med den så kallade humanistiska vändningen på 1970-talet. För en belysning, se Agnew (kommande), Gregory (2000) samt Massey (2005). För en diskussion av geografisk och arkitekturteoretisk rumssyn, se Hillier (2008), Kärrholm (2004:17ff) och Madanipour (1995:343).

⁶ Resonemanget är inspirerat av dels Dewey (2005:1), dels Frers (2007:43).

⁷ Den konstruktiva idén till att tala om ett "outtalat tredje" vill jag tacka Lars Marcus för.

LITERATURE

- AGNEW, JOHN (kommande) "Place" i Agnew, J & Livingstone, D. (red.) *Handbook of Geographical Knowledge* London: Sage 2009.
- ASPLUND, J. 1991: *Essä om Gemeinschaft och Gesellschaft* Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- ASPLUND, J. 2002: "Den outhärliga empirin" i *Avhandlingens språkdräkt* Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- BERGMAN, B. & O. MANNHEIMER 1974: "Det samhälleliga rummet. Ett samtal med Henri Lefebvre" *Ord & Bild* nr 6, åttiotredje årgången, s. 329-334.
- BERGSON, H. 2004: *Matter and Memory* Mineola, New York: Dover Publications, Inc. Översättning: Nancy Margaret Paul & W. Scott Palmer.
- BRÅMÅ, Å. 2006: *Studies in the Dynamics of Residential Segregation* Geografiska regionstudier nr 67, doktorsavhandling Uppsala universitet.
- CASTREE, N. 1996: "Birds, mice and geography: Marxisms and dialectics" *Transactions of the Institute of British Geographers*, New Series, 21 (2) s. 342-362.
- CONROY D. R. 2003: "The secret is to follow your nose: Route path selection and angularity" *Environment and Behavior* 35 (1), s. 107-131.
- DE CERTEAU, M. 1984: *The Practice of Everyday Life* Översättning: S. Rendall, Berkeley: University of California Press.
- DEWEY, J. 2005: *Art as Experience* USA: Penguin Group.
- ERIKSSON, B. 2007: *Social Interaktion. Flöden, Positioner, Värden* Sverige: Liber.
- FRANZÉN, M. 1987: "Staden som livsvärld och system – mellan ångest och helhet av maxima" Bergryd, Ulla (red.) *Den sociologiska fantasin – teorier om samhället* Simrishamn: Grafo Tryck AB.
- FRERS, L. 2007: "Perception, Aesthetics, and Envelopment – Encountering Space and Materiality" i Frers, L. & Meier, L. (red.) *Encountering Urban Places. Visual and Material Performances in the City* Aldershot, UK: Ashgate.
- GOULD, P. 1999: *The Geographer at Work* London: Routledge & Kegan Paul.
- GREGORY, D. 2000: "Space, human geography and" s. 767-773 i *The Dictionary of Human Geography* Johnston et. al USA: Blackwell Publishing.
- HABRAKEN, N. J. 2005: *Palladio's Children* Teicher, J. (red.) New York: Taylor & Francis.
- HANNERZ, U. 1992: *Cultural Complexity: studies in the social organization of meaning* New York: Columbia University Press.
- HARVEY, D. 1989: *The Urban Experience* Great Britain: Basil Blackwell Ltd.
- HAQ, S. & ZIMRING, C. 2003: "Just down the road a piece: The development of topological knowledge of building layouts" *Environment and Behavior* 35(1), s. 132-160.
- HERMODSSON, E. 1968: *Rit och revolution. Essäer och polemik* Stockholm: Verbum.
- HILLIER, B. 1996: *Space is the Machine: A Configurational Theory of Architecture* Cambridge: Cambridge University Press.
- HILLIER, B. 2002: "A theory of the city as object: or, how spatial laws mediate the social construction of urban space" *URBAN DESIGN International* 7, s. 153-179.
- HILLIER, B. 2007: *Space is the Machine: A Configurational Theory of Architecture* Cambridge: Cambridge University Press, e-edition.
- HILLIER, B. 2008: "Space and Spatiality: what the built environment needs from social theory" *Building Research & Information* 36 (3) s. 216-230.
- HILLIER, B. & J. HANSON 1984: *The Social Logic of Space* Cambridge: Cambridge University Press.

- HILLIER, B., A. PENN, J. HANSON, T. GRAJEWSKI, & J. XU 1993: "Natural movement: or configuration and attraction in urban pedestrian movement" *Environment and Planning B* 20 (1), s. 29-66
- HILLIER, B. & NETTO V. 2002: "Society Seen Through the Prism of Space. Outline of a theory of society and space" *Urban Design International* 7 (3/4) s. 181-203.
- JACOBS, J. 2004: *Den amerikanska storstadens liv och förfall* Göteborg: Daidalos.
- KIM, Y. O., PENN, A. 2004: "Linking the spatial syntax of cognitive maps to the spatial syntax of the environment" *Environment and Behavior* 36(4), s. 483-504.
- KÄRRHOLM, M. 2004: *Arkitekturens territori- alitet. Till en diskussion om territoriell makt och gestaltning i stadens offentliga rum.* Doktorsavhandling, LTH, Lund: Grahns Tryckeri AB, Lund.
- LEFEBVRE, H. 1982: *Staden som rättighet* Stockholm: Bokomotiv.
- LEFEBVRE, H. 1991: *The Production of Space* Great Britain: Blackwell Publishers.
- LEFEBVRE, H. 1995: *Introduction to Modernity. Twelve Preludes September 1959 - May 1961* London: Verso.
- LIVINGSTONE, D. 1992 *The Geographical Tradition* Oxford: Blackwell.
- LOFLAND, L. H. 1998: *The Public Realm - Exploring the City's Quintessential Social Territory* New York: Walter de Gruyter.
- MACMURRAY, J. 1957: *The Self as Agent* London: Faber.
- MADANIPOUR, A. 1996: "Urban design and dilemmas of space" *Environment and Planning D: Society and Space* Vol. 14, s. 331-355.
- MAGNUSSON, L. (RED.) 2001: *Den delade staden* Umeå: Boréa.
- MARCUS, L. 1998: "Stad - kärt namn med många barn" *Nordic Journal of Architectural Research* vol 11, no. 3.
- MARCUS, L. 2000X: "Vad kan arkitekter?" *Arkitekten* Nr 6.
- MARCUS, L. 2000Y: *Architectural Knowledge and Urban Form. The functional Performance of Architectural Urbanity* Doktorsavhandling KTH Stockholm: Pointline AB.
- MARCUS, L. 2000Z: "The need for descriptive methods in architectural research" *Nordic Journal of Architectural Research* vol 13, nr 1-2, s 37-44.
- MARCUS, L. 2008: "Spatial Capital and how to measure it. An outline of an analytical theory of urban form" i Haas, T. (red.) *New Urbanism and Beyond - Designing Cities for the Future* New York: Rizzoli.
- MEGILL, A. 1984: *Prophets of Extremity. Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida* California: University of California Press.
- MERLEAU-PONTY, M. 2003: *Phenomenology of Perception* Great Britain: Routledge.
- NIETZSCHE, F. 1968: *The Will to Power* Kaufmann, Walter (red.) New York: Vintage Books.
- NORDSTRÖM, S. 2008: *Illusionernas harmoni. Samhällsplanerandets tankestil och dess kraftfullaste topos: diskrepansförnekandet* Karlstads universitet Karlstad University Studies 2008:55.
- NYLUND, K. 2001: "Cultural Analysis in Urban Theory of the 1990s" *Acta Sociologia* Vol. 44, s. 219-230.
- OLSSON, G. 1980: *Birds in Egg: Eggs in Bird* London: Pion Limited.
- OLSSON, G. 1980B: "Om snedstreck och sned- språng" i Paasi, Ansi (red.) *Maantiede, Eräitä perspektivejä* N:o 26 University of Joensuu, Publications of Social and Regional Science, s. 9-22.

- OLSSON, G. 1983: "Toward a sermon of modernity" i Billinge, M. & Gregory, D. (red.) *Recollections of a Revolution. Geography as Spatial Science* New York: S:t Martins Press.
- OLSSON, G. 1990: *Antipasti* Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- OLSSON, G. 2002: "Glimpses" i Peter Gould & Forrest Pitts (red.) *Geographical Voices* Syracuse: Syracuse University Press.
- OLSSON, G. 2007: *Abysmal. A Critique of Cartographic Reason* Chicago: Chicago University Press.
- OLSSON, G. (KOMMANDE): "Mapping the Forbidden"
- PLØGER, J. 1997: *Byliv og modernitet – mellom nærmiljø og urbanitet* Oslo: NIBRs Plus-serie, nr 1.
- PRIGOGINE, I. & STENGERS, I. *Order out of Chaos. Man's New Dialogue with Nature* Förord av Toffler, A. London: Heineman.
- RØE, G. 2007: "Urbanism in suburbia – suburban 'minicities' as fields for cultural change and politics" Konferenspaper Nordic Geographers Meeting, Bergen 15-17 juni.
- SASSEN, S. 2001: *The Global City: New York, London, Tokyo* UK: University Presses Of California, Columbia And Princeton
- SEIP, I. 1995: "Vetenskapens estetiska dimension" i Molander (red.) *Mellan konst och vetande* Göteborg: Daidalos.
- Sennett, R. 1992: *The Fall of Public Man* New York: W. W. Norton & Company Inc.
- SHORT, J. R. 1984: *An Introduction to Urban Geography* Great Britain: Routledge.
- SIGURDSSON, O. 2006: *Himmelska Kroppar. Inkarnation, blick, kroppslighet* Munkedal: Glänta produktion Logos Pathos Nr 6.
- SIMMEL, G. 1995: "Storstäderna och det andliga livet" i *Hur är samhället möjligt? – Och andra essäer* Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- SIMONSEN, K. 1993: *Byteori og hverdagspraksis* Köpenhamn: Akademisk Forlag.
- SKJERVHEIM, H. 1996: *Selected Essays. In Honour of Hans Skjervheim's 70th Birthday* Bergen: The Department of Philosophy.
- SOBEL, M. E. 1995: "Causal Inference in the Social and Behavioral Sciences" i *Handbook of Statistical Modeling for The Social and Behavioral Sciences* Armingier, Clifford, Sobel (red.) New York: Plenum Press.
- SPEARS, K. M. 1970: *Dionysus and the City* New York: Oxford University Press.
- SUNDLÖF, P. 2008: *Segregation och karriärposition: En studie av bostadsomgivningens betydelse för utbildning, sysselsättning och inkomst bland yngre i stockholmsregionen* Geografiska regionstudier nr 78 Doktorsavhandling Uppsala universitet
- TAYLOR, C. 1985: "What is Human Agency?" i *Human Agency and Language. Philosophical Papers, Volume 1* Cambridge: Cambridge University Press s. 15-44.
- TORSSON, B. 1995: "Rummets språk och språkets rum" i Molander (red.) *Mellan konst och vetande* Göteborg: Daidalos.
- TÖNNIES, F. 1957: *Community and Civil Society* Översättning av Gemeinschaft und Gesellschaft (1887) Harris, Jose (red.) Hollis, Margaret (övers.) Cambridge Texts in the History of Political Thought, Cambridge: Cambridge University Press.
- VAUGHAN, L. 2007: "The spatial syntax of urban segregation" *Progress in Planning* 67 s. 205-294.
- WESTIN, B. 1999: "Vandraren, drömmen och dikten: Ensam" i Olsson, Ulf & Adolfsson, Eva (red.) *Strindbergs förvandlingar* Stockholm: Symposion.
- WESTIN, S. 2005: "Att skapa stadsmässighet – en paradox?" PLAN nr 5-6.
- WESTIN, S. 2011: "The Life and Form of the City. An Interview with Bill Hillier" *Space and Culture*, 14 (2), s. 228-237.

WHYTE, W. H. 1990: *City – Rediscovering the Center USA*: Anchor Books.

WILSON, E. 1992: *The Sphinx in the City – Urban Life and the Control of Disorder and Women* Berkeley: University of California Press.

WIRTH, L. 1971: "Urbanismen som livsform" i Lindberg, Göran (red.) *Urbana processer. Studier i social ekologi* Lund: CWK Gleerup Bokförlag.

ØSTERBERG, D. 1990: "Det sosio-materielle handlingsfelt" i Deichman-

ØSTERBERG, D. 2000: *Stadens illusioner* Göteborg: Bokförlaget Korpen.

ELEKTRONISKA KÄLLOR

ERIKSSON, T. "Gråzon blir vår till helgen" Dagens Nyheter (2008-02-19)
<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=147&a=744326>

HILLIER, B. & SAHBAZ O. 2008: "An evidence based approach to crime and urban design. Or, can we have vitality, sustainability and security all at once?"
http://www.spacesyntax.com/Files/MediaFiles/Hillier%20Sahbaz_An%20evidence%20based%20approach_010408.pdf 2009-04-26

STONOR, T. & C. STUTZ 2004: "Towards evidence-based urban design"
http://66.102.1.104/scholar?hl=sv&lr=&q=cache:7RjELT8vbcgJ:www.spacesyntax.com/downloads/SpaceSyntax_TowardsEvidenceBasedUrbanDesign.pdf (2007-08-11).

